O'LMAS UMARBEKOVNING "ODAM BO'LISH QIYIN" ASARIDA AXLOQ FALSAFASI VA TAHLILI

Ilmiy rahbar: Axmadjanova Muazzam Islomjanovna

Namangan davlat pedagogika instituti

o‘qituvchisi

muazzamaxmadjanova70@gmail.com

+998508826575

Namangan davlat pedagogika instituti

“Ijtimoiy fanlar” fakulteti O‘zbek tili va adabiyoti yo‘nalishi 1-kurs talabasi

Habibullayeva Zaxro Saydullo qizi

samlomnamangan@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada O‘lmas Umarbekovning “Odam bo‘lish qiyin” asarida ilgari surilgan axloqiy-falsafiy qarashlar tahlil qilinadi. Asarda insonning ma’naviy kamoloti, vijdon, mas’uliyat, halollik va jamiyat oldidagi burchi kabi tushunchalar badiiy obrazlar orqali yoritiladi. Shuningdek, asardagi axloqiy muammolar zamonaviy ijtimoiy hayot bilan bog‘liq holda tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: O‘lmas Umarbekov, axloq falsafasi, vijdon, ma’naviyat, jamiyat, inson, tarbiya, qadriyat.

Asosiy qism O‘zbek adabiyotida insonning ichki dunyosi, axloqiy tanlovi va ma’naviy kurashini yorituvchi asarlar orasida O‘lmas Umarbekovning “Odam bo‘lish qiyin” qissasi alohida o‘rin egallaydi. Asar nomining o‘ziyoq inson bo‘lish jarayonining murakkab, sinovlarga to‘la ekanligini bildiradi. Muallif insonning “odam” darajasiga yetishi faqat biologik mavjudlik emas, balki axloqiy yetuklik, vijdon va ma’naviy poklik

bilan bog‘liqligini asosiy g‘oya sifatida ilgari suradi.

Asarda axloq falsafasining markaziy tushunchasi sifatida **vijdon** talqin qilinadi. Vijdon insonni to‘g‘ri yo‘lga boshlovchi ichki mezon bo‘lib, qahramonlar xatti-harakatlari orqali sinovdan o‘tadi. Muallif insonning har bir qarori uning axloqiy darajasini belgilashini ko‘rsatadi. Shu jihatdan asar falsafiy mazmunga ega bo‘lib, insonning ichki kurashini ochib beradi.

Zamonaviy falsafa va psixologiya fanlarida ham insonning axloqiy qaror qabul qilishi, vijdon va ichki nazorat mexanizmlari muhim tadqiqot obyekti hisoblanadi. Masalan, Lawrence Kohlberg axloqiy rivojlanish nazariyasida insonning qarorlari bosqichma-bosqich rivojlanishini ta’kidlaydi [1].

Asarda **halollik va manfaat** o‘rtasidagi ziddiyat ham muhim o‘rin tutadi. Ba’zi qahramonlar moddiy manfaatni ustun qo‘yadi, boshqalari esa vijdon va axloqni tanlaydi. Ushbu qarama-qarshilik orqali yozuvchi jamiyatdagi axloqiy muammolarni ochib beradi va o‘quvchini mushohadaga chorlaydi. Asarda vijdon asosiy axloqiy mezon sifatida talqin qilinadi. Ilmiy tadqiqotlarda vijdon insonning ichki nazorat tizimi sifatida qaraladi. Sigmund Freud nazariyasiga ko‘ra, vijdon “super-ego” orqali shakllanadi va inson xatti-harakatlarini tartibga soladi [2].

Asarning yana bir muhim jihati — **jamiyat va shaxs munosabati**dir. Muallif jamiyatni axloqiy muhit sifatida tasvirlab, u insonning shakllanishiga katta ta’sir ko‘rsatishini ko‘rsatadi. Ba’zi hollarda ijtimoiy bosim insonni noto‘g‘ri qarorlar qabul qilishga undaydi. Bu esa jamiyatning ham axloqiy javobgarligini ko‘rsatadi. Asarda halollik va manfaat o‘rtasidagi ziddiyat markaziy o‘rin tutadi. Zamonaviy sotsiologik tadqiqotlar ham inson qarorlariga ijtimoiy va iqtisodiy omillar kuchli ta’sir ko‘rsatishini tasdiqlaydi.

Zygmunt Bauman “suyuq jamiyat” nazariyasida zamonaviy inson ko‘pincha barqaror axloqiy qadriyatlardan uzoqlashib, manfaatparastlikka moyil bo‘lishini ta’kidlaydi [3]. Bu holat asardagi ayrim qahramonlar xarakterida yaqqol namoyon bo‘ladi.

Asarda jamiyat va shaxs o‘rtasidagi o‘zaro ta’sir chuqur yoritiladi. Emile Durkheim jamiyatni inson xulq-atvorini shakllantiruvchi asosiy omil sifatida ko‘rsatadi [4].

“Odam bo‘lish qiyin” asarida insonning ichki dunyosi chuqur psixologik tahlil qilinadi. Qahramonlar o‘z qarorlarida ikkilanadi, vijdon azobini his qiladi va axloqiy tanlov oldida qoladi. Bu esa asarni faqat badiiy emas, balki falsafiy asar darajasiga ko‘taradi.

Umarbekov asarida ham jamiyat muhitining qahramonlar qaroriga ta’siri aniq ko‘rinadi. Ijtimoiy bosim va muhit insonni axloqiy tanlovda sinovdan o‘tkazadi.

Asardagi qahramonlarning ichki kurashi psixologik jihatdan chuqur tasvirlangan. Carl Rogers nazariyasiga ko‘ra, inson o‘z “ideal men” va “real men” o‘rtasidagi tafovutni his qilganda ichki konflikt yuzaga keladi [5].

Bu jarayon asarda qahramonlarning ikkilanmasi va vijdon azobi orqali ochib beriladi. Demak, asar nafaqat badiiy, balki psixologik jihatdan ham asoslangan.

Asarda “odam bo‘lish” tushunchasi markaziy g‘oya sifatida ilgari suriladi. Bu g‘oya Aristotelning fazilat etikasi bilan hamohangdir. Aristotelga ko‘ra, inson baxtga faqat fazilat orqali erishadi [6].

Asarda ilgari surilgan asosiy g‘oya shundan iboratki, **haqiqiy “odam” bo‘lish — bu doimiy ichki kurash va o‘z ustida ishlash jarayonidir**. Inson har kuni o‘z vijdoni bilan hisoblashib yashaydi va har bir tanlov uning ma’naviy qiyofasini belgilaydi.

Asarning axloqiy falsafasi zamonaviy jamiyat uchun ham dolzarbdir. Bugungi kunda moddiy manfaat va ma’naviy qadriyatlar o‘rtasidagi ziddiyat kuchaygan bir sharoitda asardagi g‘oyalar insonni o‘zligini saqlashga, vijdoniy poklikka chaqiradi.

Xulosa qilib aytganda, O‘lmas Umarbekovning “Odam bo‘lish qiyin” asari inson axloqi va ma’naviyatini chuqur yoritgan falsafiy-badiiy asardir. Unda vijdon, halollik, mas’uliyat va jamiyat oldidagi burch kabi tushunchalar asosiy o‘rinni egallaydi. Asar o‘quvchini o‘z ustida ishlashga, axloqiy tanlovda vijdon yo‘lini tanlashga undaydi. Shu jihatdan u nafaqat badiiy asar, balki kuchli tarbiyaviy va falsafiy manba sifatida ham katta ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Kohlberg, L. *Stages of Moral Development*. 1981.
2. Freud, S. *The Ego and the Id*. 1923.
3. Bauman, Z. *Liquid Modernity*. 2000.
4. Durkheim, E. *The Rules of Sociological Method*. 1895.
5. Rogers, C. *On Becoming a Person*. 1961.
6. Aristotle. *Nicomachean Ethics*.
7. Axmadjanova M. I. TANQIDIY FIKRLASHNI KUCHAYTIRUVCHI FALSAFIY MAZMUNDAGI O ‘QUV MATERIALLARINI TANLASH, UYG ‘UNLASHTIRISH VA TARTIBLASH METODIKASI //Inter education & global study. – 2025. – №. 1 (1). – C. 47-53.
8. Islomjanovna A. M. HOZIRGI DUNYODA GLOBALLASHUV ASPEKTLARI VA UNING O ‘ZBEKISTONGA TASIRI //Global Science Review. – 2025. – T. 7. – №. 1. – C. 67-74.